立ち上がるバイオリニスト

TÕUSVAD VIIULDAJAD

Priit Pärna stsenaariumi ainetel

Lavastaja: **Tanel Saar**
Kunstnik: **Pille Kose**
Valgus- ja videokunstnik: **Rommi Ruttas**
Koreograaf: **Hanna Maria Saar**
Helilooja: **Kristjan Kallas**

TEGEVUSE AEG: **Ükskord ammu või oli see täna**
TEGEVUSE KOHT: **Fiktsionaalne Jaapan**

TEGELASED:
Inimene tänaval, Toshiro – **Martin Mill (Ugala Teater)**
Inimene tänaval, Akira – **Mait Joorits**
Ema ja Aiko – **Luisa Lõhmus**
Laps – **Mio Iida**
Inimene tänaval, Viiuldaja – **Margo Teder**
Inimene tänaval – **Meelis Põdersoo**
Inimmetronoom – **Kristjan Kallas**

„Tõusvad viiuldajad” viib meid avastama kahe kaksikvenna, justkui võrdsetena siia maailma sündinud tegelase elukaare kõrg- ja madalpunkte fiktsionaalses Jaapanis, kus vaene loomekaksik ei suuda leida enam tröösti pelgalt oma vaimu toitvast luulest. Jaapanis – meeldetuletuseks, et tegemist on pelgalt fiktsiooniga – võimutseb Yakuza-kaksik ning näib paratamatu, et vaim ja võim ka omavahel põrkuvad. Ja solidaarsusest, vabandust, ikkagi venna-armastusest pole mingit märki.

Paralleelid päriseluga on juhuslikud. „Tõusvate viiuldajate” tuum on mahlakam kui kahjuks aktuaalsetena püsivad murekohad Eesti kitsas mõttes kultuurivaldkonnas. Kõige selle juures on kaksikute kõrval, lisaks paljudele teistele tegelastele, ka omasoodu ja oma kiirusega kulgev Aeg.

Esietendus: 11. septembril 2025 Sakala 3 Teatrimaja suures saalis

Aeg ei ela kella sees

Margit Juurikas, japanoloog

Aeg on nähtus, mille paratamatus on kõikehaarav. Paralleelselt inimkonna arenguga on aeg haaranud vaikselt trooni ning asunud valitsema meie maailma üle – iga elusolend allub sellele, iga tsivilisatsioon mõõdab seda, iga inimene kogeb seda. Kuid püüd selgitada aega viib meid alati ületamatute raskusteni. Ühest küljest on aeg midagi äärmiselt iseenesestmõistetavat ja lähedast – me justkui tunneme aega, ehkki ei tea, mis see on. Ometi me tajume aega, see on lahutamatu osa meie teadvusest.

Millest me siis õigupoolest räägime, kui me räägime ajast? Aeg võib täiesti vabalt olla ka illusioon, meelepete. Aga võib olla ka päriselt olemas. Täpselt me seda ei tea, sest isegi kui aeg võib tunduda ilmselge, ei ole ta üheselt mõistetav. Nii ajalugu kui ka erinevad mõttevoolud näitavad, et aeg on sama palju kultuuriline konstruktsioon kui füüsikaline suurus. Aeg kui füüsikaline suurus peaks olema universaalselt mõistetav, ent vastus küsimusele „Mis on aeg?“ sõltub suuresti sellest, millises kultuurilises ja filosoofilises raamistikus seda esitatakse.

Läänes on valitsevaks kujunenud lineaarne ajakäsitlus. Lääne inimese maailmapildis liigub aeg ühes suunas – minevikust tulevikku – ja on paljuski seotud arengu, eesmärgipärasuse ning tänapäeval ka kiirustamisega. Aega käsitletakse siin sageli ressursina, mida saab kaotada, raisata või kasutada, ning seda mõõdetakse võimalikult täpselt: objektiivselt tundides, päevades, aastates, või subjektiivselt, sõltuvalt inimesest ja olukorras (nt silmapilk).

Idamaades – eriti Jaapani kultuuris – on ajatunnetus veidi teistsugusem. Siin ei kiputa aega niiväga mõõtma ega eesmärgistama, vaid rõhutatakse tsüklilisust, hetkes olemist, muutlikkuse aktsepteerimist ja aeglust.
Ida mõttelugude uurija Alan Watts on leidnud, et kujutades ette kõiksugu toredad tegevusi, nagu näiteks tantsimine või muusika kuulamine/esitamine, oleks üsna hirmus, kui nende eesmärk oleks lihtsalt jõuda tantsuetenduse või muusikapala lõpuni. Pigem on oluline kohalolu, mis ühildub budismis ja shintō’st mõjutatud Jaapani ajakäsitlusega, mis lubab mitte aega raisata, vaid sellega koos kulgeda.

Sellises raamistikus ei ole aeg mitte niivõrd see, mis möödub, vaid see, milles viibitakse. Aeg võib seiskuda, pikeneda või hargneda erinevateks teekondadeks. See ei pruugi tingimata olla õiglane ega universaalne; see võib olla kehaline, sotsiaalne, esteetiline või isegi spirituaalne nähtus. Aeg võib jaguneda nii ühiskondlike struktuuride järgi kui ka isiklike kogemuste kaudu.

Seega on jaapanlase ajatunnetus mitmekihilisem, see ei piirdu füüsikalise või kronoloogilise aja mõistmisega, vaid lähtub inimese eksistentsiaalsest ja kogemuslikust vahekorrast ajaga. Aega ei kujutata üksnes kui midagi mööduvat, vaid kui voolu, seisakut, tsüklit või pausi, mille sees sünnib tähendus.

Seda mitmekesist ajatunnetust aitab mõista kultuurikriitik Katō Shuichi, kes eristab kolme ajavormi: ajalooline, looduslik ja universaalne aeg. Kui ajalooline aeg järgib sündmuste järjestust ja ühiskondlikku arengut ning universaalne aeg on mõõdetav, standardiseeritud ja globaalselt korrastatud, siis looduslik aeg on seotud elu rütmide, looduse tsüklite ja kehalise taju kaudu kogetud muutlikkusega. Just looduslik aeg on see, mis ei suru peale, vaid lubab kohal olla.

Seda mõtteviisi kannab ka usundiuurija Yuasa Yasuo, kes rõhutab, et ajatunnetus ei sünni ainult mõistuses, vaid kehastub elus. Ajaga olemine ei tähenda alati liikumist edasi – see võib olla ka seisund, milles inimene viibib. Samamoodi näeb muusikateadlane William P. Malm jaapani esteetikas tuntud kontseptsiooni ma – tähenduslikku, võimalusi täis pausi – kui aktiivset aja vormi, mille kaudu muusika (nt viiuli) kõla ja vaikus loovad kogemuse. Selline paus-ajalisus viitab, et aeg ei ole lihtsalt mööduv, vaid mitmekihiline, tajuline ja kohati peaaegu müütiline jõud.

Sellise müütilise jõu tajumine nõuab kahte osapoolt: aega ennast ja selle kogejat. Mõni kogeb seda liikumisena, mõni seismisena. See ei sõltu ajast kui sellisest, vaid sisemisest valmisolekust olla ajaga kooskõlas või sellest väljas. Jaapani kultuur ei küsi, miks mõnel tundub justkui rohkem aega olevat või miks sunnib aeg kiirustama, vaid kes suudab ajas püsida ilma, et see teda lõhuks.

Aeg ei ela kella sees, vaid meis endis – tajudes, oodates, vaikides. Ühes kultuuriruumis on aeg nagu nool, mis sihib kaugusse, teises aga nagu vesi, mis voolab kivi ümber, mitte läbi selle. Mõne jaoks on aeg pingutus, teise jaoks hingetõmme. Ja ehk seisnebki aja tõeline mõistmine mitte selle mõõtmises, vaid sellega koos elamises. Lääne inimese jaoks võib aeg olla kell, jaapanlase jaoks vaikus enne heli.

„Aeg on muutumise rikkus, kuid kell parodeerib ja teeb temast pelga muutumise, ilma rikkuseta.“

Rabindranath Tagore

Saar ja Koppelmaa vestlesid kunagi ammu, aga ometi ka praegu.

Kuidas sa oled jõudnud selle teatrikeeleni, mis sul praegu on?

Markus Zohner käis kolmas või neljas kursus meile töötuba tegemas. See oli silmiavav minu jaoks. Selline improvisatsioon ja selline füüsiline tegemine, mis Eestis sellel ajal veel väga levinud ei olnud. Ja ta jättis inimesi ikkagi väga segadusse, nähtavasti ka mind ennast vahepeal. Küsisin palju, *mis me teeme?* Aga kui ma kuidagi sellele küüned taha sain või noh, ma arvan, et sain, siis see hakkas järjest rohkem meeldima. Mis seal vaimustas – et *ärge mõelge, tegutsege.* Mis mõttes? Mida see tähendab? Zohner ütles, et Stanislavski töötab seest väljapoole, aga tema töötab väljaspoolt sissepoole. Ta lihtsalt hakkab füüsiliselt pihta. Ma jõuan ikkagi sinna, kus ma põhimõtteliselt mitte midagi ei tee, aga et see mitte midagi tegemine on palju suurem liigutus kui millegi tegemine. Mingi selline filosoofia, see mulle meeldib.

Eestis on viljeletud sellist teatrit juba kaua. Aga ometi meil on ikka inimesi, kes selle asemel, et öelda, et hea küll, ma ei saa aru, et äkki see ei ole lihtsalt minu jaoks, selle asemel tekib mingisugune täiesti aktiivne vaenulikkus sellise füüsilisusega tegeleva teatri osas. Miks just see vaenulikkus võib tekkida nii tugevalt ja just avalikult?

Kui mingeid asju tehakse teistmoodi, siis see ikkagi tekitab küsimuse, et nii ei tehta ju? Just selline küsimus, *aga nii ju ei tehta?* Teatris minu meelest selline lause ei päde. Kui keegi ütleb, et *oot-oot-oot, nii ei tehta, teatrit tehakse nii!* Siis ma ei oskagi midagi öelda, siis on see inimene küll väga raamides elav, sest teatris saab teha kõike. Aga ma saan aru, et inimestele meeldib turvalisustunne. Kui see pilt, mis sinu ümber on, millega sa harjunud oled, muutub, siis see tekitab segadust ja inimeste reaktsioonid ongi nutt ja naer, viha – kõige tugevamad.

Proovis toimub mingi stseeni või jupiga töö. Näiteks *Viiuldajate* proovis. Sina oled lavastaja, mida sa vaatad?

Viiuldajatega praegu (13.08) on see staadium, kus ma iga oma lavastusega olen, et täna meeldis, täna oli väga lahe. Homme see ei ole enam lahe. Ja siis jälle hakkan seda vaatama, miks ta oli lahe ja miks ta nüüd kokku kukub. Mõnikord on niimoodi, et ei ole lahe ja siis üks päev on lahe. Et hakkab tööle asi. Ma mäletan seda hetke, kui ma tegin balletti *Aadam ja Eeva*. Tegin asja, millest ma mitte midagi ei tea – balletilavastust. Oli väga keeruline protsess – igal hommikul läksin proovi, hoidsin tagasi seda lauset, et *kuulge sõbrad, ma üritasin, aga ma ei saa sellega hakkama, et lõpetame ära, et see etendus ei tule välja.* Aga ma ei öelnud seda lauset ja õhtuks oli natuke nagu parem olla. Ja siis üks päev näitlejad olid laval ja see töötas. See kokkusaamine, õrnus, üksteise lugemine, füüsiline lugemine, selline kulgemine. Mismoodi me oleme seal, mismoodi vaatame, mismoodi mõtleme – see kõik sai nagu kokku. Ja nad ei teinudki peaaegu mitte midagi, lihtsalt vaatasid ja liigutasid sõrme. Aga sellele eelnes meeletu kukerpallitamine, mõtlemine, üksteisest mööda rääkimine, käimine, ei saa kokku, ei saa kokku ja ühel hetkel saab kokku ja seda kokkusaamist, seda hetke ma alati tahan. Ma ütlen ka iga kord proovides, et ma tahan, et see asi hakkaks ise ennast looma. Et see on nagu ideaal – kui see töö, mida me teeme, hakkab ise ennast looma. Aga see võtab aega.

***Viiuldajates* on ajal oma roll, peaaegu isegi et peaosa. Kui mitte seda, siis oma suhe on ajal nendesse tegelastesse.**

Viiuldajates on armastajate paar, kes tahaksid, et see õhtu ei lõpeks. Ja üks teine mees, kes tahab, et asjad läheksid teistmoodi, siis on keegi kolmas, kes lihtsalt tõuseb. Temal kulub tõusmiseks sama aeg, mis teistel terve elu elamiseks, mis nad seal elavad. Kindlasti on aeg väga oluline, kui see välja seal ei tule, siis kukub see torn kokku. Et muidu see ülejäänud rapsimine kaotab tähenduse. No tegelikult mitte otseselt ikkagi. Ei, loos jääb see muinasjutu kiht.

Miks see muinasjutt on Jaapanis?

Lugesin päris palju seda Jaapani kirjandust, mis eesti keelde on tõlgitud. Neil on mingi selline huvitav asi, mis erineb Euroopa kirjandusest. Kirjutavad teistmoodi – loed ja saad aru, et see atmosfäär, mis selle ümber, on kuidagi teistmoodi. Mees lihtsalt läheb magab 30 päeva, taevast sajab kalu. Nad ei põhjenda väga palju. Lihtsalt niimoodi on. *Nii, ja nüüd ma siis sõin ära ühe elevandi ja siis läks kõik edasi.* Et asjad on palju lihtsamad. See supp tahetakse meil mõnikord väga paksuks ajada.

Kavalehe koostas: **Karl Koppelmaa**
Kavalehe kujundas: **Joosep Maripuu**
Fotod: **Siim Vahur**

Täname: **Priit Pärn, Olga Pärn, Margit Juurikas, Helen Solovjev**

VAT Teater

teatrijuht: **Tiina Rebane**
kunstiline juht: **Aare Toikka**
näitlejad: **Margo Teder, Tanel Saar, Meelis Põdersoo, Karolin Jürise**
dramaturg: **Karl Koppelmaa**
müügi- ja reklaamijuht: **Eva Naruskberg**
korraldus- ja kommunikatsioonijuht: **Rasmus Järvesaar**
haridustegevuste juht: **Piret Soosaar-Maiberg**
lavastusala juht: **Grete Rahi / Johanna Tamm**
tehnikajuht: **Sander Põllu**
tehnikud: **Terje Kagovere ja Martin Koldits**
lavameister-bussijuht: **Raul Õitspuu**

Sakala 3 Teatrimaja
www.vatteater.ee
+372 5064169
vat@vatteater.ee
Leia meid Facebookist, Instagramist ja tiktokist!
PuudutaVAT Teatrit!

VAT TEATER